

Følelser er viktigere enn fisk

Arnulf Kolstad

Denne månedens kronikkforfatter, er professor i sosialpsykologi ved Psykologisk institutt, NTNU i Trondheim, og deltar i et forsknings- og utviklingsprosjekt om utbygging av det psykiske helsevesenet i Kina. Sammen med Karen Kollien Nygaard, Ole Jacob Madsen, Siri Gullestad, Karine Skaret og Svein Øverland er han invitert av Tidsskriftet som fast kronikør. Neste måned: Karen Kollien Nygaard.

I høst var jeg i Beijing og vitne til demonstrasjoner foran Japans ambassade. Kineserne var opprørt fordi en rik Tokyo-familie hadde «kjøpt» øygruppa Diaoyu. Senere hadde den japanske regjeringen nasjonalisert øya, som i århundrer hadde vært en del av Kina og Taiwan. Japan erobret øya første gang under en angrepskrig i 1895 og seinere under 2. verdenskrig. Kineserne hevder at krigsrov ikke kan beholdes, og at øya fortsatt er kinesisk territorium. De storpolitiske og juridiske sidene er ikke temaet her, men hvilke følelser en konflikt kan utløse, og hva psykologien har å bidra med til forståelse og løsning.

Mye etablert «universell» psykologisk kunnskap basert på selektive utvalg, fortrinnsvis amerikanske psykologistudenter «nord for Rio Grande», må revideres

Kina er verdens tredje største land i areal med 9 640 821 km². Noen vil kanskje spørre hvorfor en nasjon med så stort landareal kan bli så opphisset over å bli fratatt 6 km² ubebodde og forblåste øyer på grensen mot Japan? Det var også min første reaksjon da jeg så arge demonstranter marsjere forbi Japans ambassade. Hva var det som drev dem? Og jeg benyttet anledningen til å spørre hvorfor de var så rasende på grunn av disse øyene.

Alle som en svarte at Japan hadde tatt en bit av moderlandet deres. At Japan hadde tilranet seg urettmessig landet som de elsket og ville forsvare. Nasjonalfølelsen blomstret. Det var kjærligheten til moderlandet som var drivkraft og kom til uttrykk. Den er nok særlig sterk i Kina som følge av ydmykelser fra andre nasjoner, ikke minst Japan, og fordi kineserne er «kollektivistiske». De har sin jeg-følelse knyttet til fellesskapet, særlig til familien og nasjonen, og ikke til det individuelle, autonome selv. Kinesere har i årtusener vært oppdratt til avhengighet av andre, og ikke først og fremst til selvstendighet. Det er like «naturlig» for en kineser å tenke på seg selv som avhengig og bundet til andre, som tett knyttet til familien og nasjonen, som det er for oss i Vesten å streve etter uavhengighet, selvstendighet og «frihet» fra andre.

Å forsvare moderlandet Kina mot ytre fiender er ensbetydende med å forsvare seg «selv». Når noen forgriper seg på Kina, oppleves det som selv å bli forulempet. Det er på denne bakgrunn konflikten mellom Japan og Kina må forstås, og bare med utgangspunkt i en slik forståelse kan konflikten reduseres. Det handler ikke om hvorvidt arealet er stort eller lite eller om det er fisk og gass i området, men at det er kinesisk; det er «vårt» og ikke deres.

Dette er sterke krefter i enhver nasjon, ofte undervurdert og oversett i konflikter og ved konfliktløsning, der det sjelden handler om følelser. Det fokuseres på kampen om ressurser som olje og gass, eller om penger og makt. Det er diplomatenes, politikernes og statsviternes perspektiv som rår, ikke psykologenes. Folks følelse av ydmykelse eller urettferdighet blir ikke forstått som grunnlag for konflikter, og dermed blir forsøkene på løsning stort sett mislykket. Det ender med det aller mest primitive og destruktive alternativ: militær makt.

Foran Japans ambassade i Beijing de dagene i september spurte jeg også en japaner hva han trodde var årsaken til kinesernes raseri. «Fordi Kina i 1960 oppdaget fisk og gass i området rundt øyene», var svaret. Dette er den offisielle japanske versjonen om hvorfor kineserne reagerer: Det er uttrykk for grådighet og ønske om mer fisk og gass. Ingen kineser jeg spurte, antydte imidlertid et svar i den retning. Mange var ikke engang klar over eventuelle naturressurser i området. Uansett var det uten betydning for følelsen av ydmykelse at Kina kunne bli rikere på fisk og gass.

Enda mer avslørende for den manglende forståelsen av konfliktens kjerne kom fram da jeg spurte to amerikanere hva de trodde var årsaken til kinesernes store demonstrasjoner: «They have been told by their government to protest», var amerikanernes svar. De oppfattet Kina som et land der befolkningen er et viljeløst og lydige redskap for et mektig statsapparat og et eneveldig Kommunistparti. Nasjonalfølelsen er ifølge amerikansk tankegang pålagt av makthaverne ettersom ingen kan elske Kina frivillig. Denne manglende forståelsen av fremmede kulturer og hva som rører seg i folkedypet er utbredt. I USA og i «alliansen av frivillige», inkludert Norge, har forventningen vært at de ville bli mottatt med begeistring, og at folk over hele verden, f.eks. i Irak og i Afghanistan, tørstet etter vestlig «frihet». Den uvitenheten eller forblindede forståelsen av fremmede kulturer har fått katastrofale følger for sivilbefolkningen i mange land, og vi får håpe USA i allianse med Japan ikke baserer sin militære strategi på så mangelfull forståelse av hva som kjennetegner Kina og kinesere.

Men har psykologien større forutsetninger for å forstå kulturforskjeller generelt og hva som rører seg blant kineserne spesielt, hva som kjennetegner deres tenkning, følelser og atferd? Forutsetningene er nok der, men da må dagens psykologi ta et oppgjør med fortida.

Vi har alle en tilbøyelighet til å tro alle andre er som oss. I psykologien har det har vært vanlig å generalisere forskningsresultater basert på forsøkspersoner fra vår del av verden til alle mennesker, uavhengig av kulturbakgrunn. Ikke bare har kulturforskjeller blitt neglisjert, det har vært lang tradisjon for å hevde at også dyr har en «menneskelig» psykologi. Det er selvsagt likheter mellom *Homo sapiens* og (andre) dyr, men mennesket har noe som andre dyr ikke har, nemlig språk og evnen til å tenke. Det har «høyere psykologiske funksjoner», tilegnet og internalisert i en bestemt kultur. Kulturen setter seg både i bevisstheten og påvirker hjernens struktur og funksjon. De som overser kulturens betydning for bevissthet og hjerne, kan ikke tas alvorlig, verken i politikken eller i psykologien.

Mye etablert «universell» psykologisk kunnskap basert på selektive utvalg, fortrinnsvis amerikanske psykologistudenter «nord for Rio Grande», må revideres. De øvrige 95 prosent av verdens befolkning er nærmest neglisjert som forsøkspersoner, ikke minst gjelder det folk fra andre kulturer enn de individualistiske og vestlige. Tankegangen har vært at ettersom psykologiske prosesser er universelle, er det like greit å benytte en student fra Vesten som forsøksperson som en hvilken som helst annen person. Forutsetningen om universalisme er imidlertid uholdbar. Senere års kulturpsykologi og krysskulturell forskning har vist at teorier og forståelse utviklet på basis av forskning på en ørliten utvalgt gruppe ikke kan generaliseres til alle. Vestlig mainstream psykologi er ikke psykologien om mennesket generelt, men «the indigenous psychology of (Northern) America.»

Vender vi tilbake til Beijing og demonstrasjonene foran Japans ambassade, opplever vi kulturuttrykk, følelser og atferd som er både kjent og uforståelig. Det er likheter og ulikheter med vår egen tillærte reaksjonsmåte. Vi har alle noe felles som mennesker. Men vi har i høyeste grad også noe som er forskjellig og særegent, preget av kulturen vi tilhører. For kineserne er følelsen av å stå sammen, være ett folk, sterkere enn i mange andre kulturer. Fellesskapsfølelsen er dyrket på ulike vis gjennom årtusener, og lenge før Kommunistpartiet kom til makten i 1949. Denne gjensidige avhengighetskulturen står i motsetning til vår vestlige uavhengighetskultur.

Felles for de fleste kulturer og mennesker, både i Norge og i Kina, er imidlertid reaksjonen på ydmykelse og urettferdig behandling. Da utløses sterke følelser. Menneskemassene foran Japans ambassade var preget av dette, og ikke av grådighet eller lydighet.